

คนหาปลากับทุนทางสังคม: สวัสดิการชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย  
**Fishermen and Social Capital: Community Welfare**  
**on the Andaman Coast of Thailand**

จิรัชยา เจียวก๊ก\* วันชัย ธรรมสัจการ เกษตรชัย และหิ็ม และอุทิศ สังขรัตน์  
*Jirachaya Jeawkok\*, Wanchai Dhammasaccakarn, Kasetchai Laeheem*  
*and Utit Sangkarat*

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90112

Human and Social Development Department, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University,  
Hat Yai, Songkhla 90112, Thailand

\*Corresponding author e-mail: jk.jirachaya@gmail.com

(Received: 14 March 2017; Accepted: 13 June 2017)

**Abstract:** This qualitative study aimed to study the local community welfare of fishery communities along the Andaman coast in the south of Thailand. The study performed through intensive interview as well as observation with both local community welfare receivers and non-receivers in total 11 key informants. The study results were analyzed, classified, encoded, interpreted and compiled into the describe data. The study has found that fishing communities along the Andaman coast in southern Thailand. They conducted Islamic welfare-based culture from birth, life and death, which is linked and integrated to achieve a balance of living with involvement of the community. Resulting from social capital that caused community welfare.

**Keywords:** Fishermen, social capital, community welfare, Andaman coast of Thailand

**บทคัดย่อ:** การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ที่ได้รับ และไม่ได้รับสวัสดิการ ผู้จัดสวัสดิการในชุมชน รวมจำนวน 11 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็น ถอดรหัสตีความ และเรียบเรียงข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทยมีการจัดสวัสดิการบนฐานของวัฒนธรรม โดยมีสวัสดิการตั้งแต่แรกเกิด การดำรงชีวิต จนกระทั่งการเสียชีวิต รวมถึงเชื่อมโยงและบูรณาการให้เกิดความสมดุลของคนและชุมชนที่เกิดจากวัฒนธรรมของอิสลาม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่ทำให้เกิดสวัสดิการชุมชน

**คำสำคัญ:** คนหาปลา ทุนทางสังคม สวัสดิการชุมชน ชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย

## คำนำ

ระบบสวัสดิการของไทยในอดีตมีลักษณะเป็นชุมชนสวัสดิการ เช่น หมู่บ้าน วัด มีบทบาทสำคัญในการดูแลสวัสดิการ ต่อมารัฐบาลได้เข้ามามีบทบาท ซึ่งช่วงแรกเป็นการจัดสวัสดิการให้เฉพาะผู้ที่จำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ตามระเบียบหลักเกณฑ์ของหน่วยงาน โดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้พิจารณาเพื่อให้ครอบครัวกลุ่มเป้าหมายที่กว้างขึ้น (ณรงค์ และคณะ, 2546) จากข้อความข้างต้นชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยในอดีตเป็นสังคมที่ช่วยเหลือกัน เป็นการช่วยเหลือที่มากกว่าเงินหรือวัตถุ แต่เน้นความสัมพันธ์ที่ดี การมีกองทุนสวัสดิการชุมชนเป็นการสร้างการออม ทุกคนต่างเป็นผู้ให้และผู้รับ เปรียบเสมือน “การให้อย่างมีคุณค่า รับอย่างมีศักดิ์ศรี” (นงนุช, 2555) ประกอบกับการศึกษาของ ณรงค์ และคณะ (2546) ที่อธิบายการจัดสวัสดิการชุมชนว่าเป็นแนวคิดหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางรากฐานที่จะพัฒนาสังคม และชุมชนให้เข้มแข็ง มีระบบการบริหารจัดการที่ดีในทุกระดับ เน้นให้ความสำคัญในบริบทของความยากจน ความมั่นคงของมนุษย์ ทุนทางสังคม และชุมชน โดยมีแนวคิดพื้นฐานจากการออมทรัพย์ ความเชื่อ ความศรัทธา และมีเงื่อนไขความสำเร็จจากการนำความคิดใน 3 ส่วน ได้แก่ ภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และส่วนที่อยู่ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ นอกจากนั้นการที่ชุมชนมีผู้นำที่มีความคิดอุดมการณ์ และวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนจะทำให้ทุกคนเห็นประโยชน์ รวมถึงเป้าหมายร่วมกันได้ชัดเจน เกิดเป็นภารกิจที่เป็นรูปธรรม จนสามารถบรรลุเป้าหมายที่กำหนด พร้อมกันนี้จะต้องมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจต่อกัน

ชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันของประเทศไทย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม จึงทำให้วัฒนธรรมชุมชนผูกติดกับวิถีของอิสลาม เมื่อดูจากสภาพลักษณะที่ตั้งมีทะเลตลอดแนว อีกทั้งมีป่าโกงกาง ซึ่งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์ตลอดชายฝั่ง ส่งผลให้อื้อต่อการทำประมง ซึ่งเป็นวิถีของคนที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ แต่เมื่อระบบทุนนิยมอุตสาหกรรมเข้ามามีผลกระทบการทำประมงอย่างผิดกฎหมายโดยมุ่งแต่กำไรโดยไม่คำนึงถึงความสูญเสียที่จะ

เกิดขึ้นกับทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้การประมงจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ไม่ทันสมัยจึงไม่สามารถจับสัตว์น้ำได้อย่างในอดีต เมื่อสัตว์น้ำลดลงจึงเกิดผลกระทบต่อรายได้ที่ลดเกิดผลสืบเนื่อง คือ เกิดการกักขัง และนำสัตว์ประมงที่จับได้มาขายในราคาต่ำกว่าท้องตลาด ส่งผลให้มีฐานะความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจ และสังคมที่ด้อยกว่าชนกลุ่มอื่น ในขณะที่รัฐบาลเองมีนโยบายช่วยเหลือและพัฒนา โดยเริ่มจากการจัดตั้งองค์การสะพานปลาขึ้นตามพระราชบัญญัติแพปลา พ.ศ. 2496 ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และได้กำหนดหน้าที่ที่สำคัญไว้ คือ ส่งเสริมฐานะ สวัสดิการ หรืออาชีพการประมงและบูรณะหมู่บ้านประมง โดยองค์การสะพานปลาดำเนินการจัดระบบการตลาด ทำถนน สร้างสะพาน ทำเทียบเรือ เหล่านี้เป็น การเสริมสร้างความเข้มแข็งของสวัสดิการโดยภาคภายนอก แต่อย่างไรก็ตามชุมชนก็เป็นส่วนหนึ่งของการสร้าง สังคมสวัสดิการให้ชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามัน อยู่บนหลักการ “เฉลี่ยทุกข์ เฉลี่ยสุข” เป้าหมายคือ การ “กินดีอยู่ดี มีสุข มีสิทธิ” ตามเอกลักษณ์และบริบทของชุมชน

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว จึงเกิดคำถามว่า สวัสดิการชุมชนของชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทยมีอะไรบ้าง การจัดสวัสดิการชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทยเป็นอย่างไร การวิจัย ค้นหาปลากับทุนทางสังคม: สวัสดิการชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย จึงมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายปรากฏการณ์และการจัดสวัสดิการชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทย ตลอดจนวิเคราะห์ความเชื่อมโยงไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งจะนำไปสู่การจัดสวัสดิการชุมชนอย่างเป็นรูปธรรมอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

## อุปกรณ์และวิธีการ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลจากภาคสนามด้วยวิธีการสังเกต และการสัมภาษณ์ ประกอบกับการศึกษาเอกสาร ซึ่งมีรายละเอียดดำเนินการวิจัยดังนี้

## ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล เป็นผู้ที่อาศัยในชุมชนตำบลวังและชุมชนปากน้ำจังหวัดสตูล ซึ่งมีประชากร จำนวน 565 คน กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้การสุ่มแบบเจาะจง โดยไม่มีโครงสร้างที่เคร่งครัด มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการที่ไม่ซับซ้อน เพื่อให้ได้กลุ่ม ผู้ให้ข้อมูลที่สามารถตอบโจทย์ปัญหาในการวิจัยได้อย่างลุ่มลึก และเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย รวมทั้งต้องเป็นผู้รู้จักจริงในเรื่องนั้น ผู้วิจัยได้แบ่งประชากรหรือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นชาวบ้านในชุมชนประมงที่ได้รับสวัสดิการและไม่ได้รับสวัสดิการ จำนวน 7 คน และกลุ่มที่สอง ได้แก่ กรรมการชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดสวัสดิการชุมชน จำนวน 4 คน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจนกระทั่งได้ข้อมูลอิ่มตัว รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 11 คน

### เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม มีแนวทางในการสังเกตคือ กำหนดวัตถุประสงค์ในการสังเกตไว้ล่วงหน้า เมื่อเข้าสู่พื้นที่ในการศึกษา ผู้วิจัยจึงสังเกตบริบทสภาพทั่วไปของพื้นที่ และเฝ้าสังเกตพฤติกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยด้วย

2. การสัมภาษณ์ จะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลตามแนวคำถามในการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น รวมถึงข้อคำถามที่อาจจะเกิดขึ้นในระหว่างการสังเกต โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้รู้หรือผู้ให้ข้อมูลเป็นสำคัญ ด้วยวิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก แนวคำถามในการสัมภาษณ์จะใช้เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล แต่ทั้งนี้ก็อาจมีการปรับแนวทางการสัมภาษณ์ตามบริบทของเหตุการณ์ในภาคสนามด้วย

### สนามวิจัย

ชุมชนตำบลตำมะลัง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล และชุมชนตำบลปากน้ำ อำเภอลงู จังหวัดสตูล

### ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย

ตั้งแต่ เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2559 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2560

### การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการสังเกตและการสัมภาษณ์มาตรวจสอบ ความสมบูรณ์ถูกต้องของข้อมูล โดยวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดใน

การศึกษา ด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา ซึ่งเป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์และแยกเป็นประเด็นตามเนื้อหา

## ผลการศึกษาและอภิปรายผล

### สวัสดิการของคนหาปลา: ปรากฏการณ์ของชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามัน

ชะกาด เป็นส่วนหนึ่งของระบบสวัสดิการของอิสลามที่มุ่งเน้นให้สวัสดิการในการดูแลปกป้องบุคคลในสังคม ซึ่งเป็นการกิจแต่ละคนตามความสามารถ โดยหลักสวัสดิการนั้น ได้ครอบคลุมตั้งแต่ระดับอุดมการณ์ของสังคม จริยธรรมและพฤติกรรมการใช้ชีวิตในสังคม โดยมีความศรัทธาต่อพระเจ้าเป็นแกนกลาง และการช่วยเหลือด้วยทรัพย์สินเป็นกลไก เพื่อให้ผู้มีสิทธิรับชะกาดสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข (สุกชัย, 2548) ใน ฆ ณ ะ ที่ ระ พื พ ร ร ณ (2557) ได้อธิบาย “ชะกาด” ในความหมายที่ใกล้เคียงกัน ว่าเป็น “สวัสดิการพื้นฐาน” ที่เกิดจากฐานคิดทางศาสนา เป็นสวัสดิการเชิงวัฒนธรรมที่ไม่ได้ปรากฏรูปแบบชัดเจนให้คนภายนอกได้เข้าใจมากนัก

เมื่อมีสมาชิกในชุมชนเสียชีวิต ชาวบ้านในชุมชนจะทำการนำวัด และจะนำเงิน หรือ สิ่งของที่ใช้สำหรับการดำเนินการในพิธีศพ เงินนำวัดที่บริจาคให้นั้นประมาณ 20-50 บาท ต่อครอบครัว ทุกครั้งที่สมาชิกหรือประชาชนในหมู่บ้านเสียชีวิตเพื่อนบ้านก็จะไปเยี่ยมเยียนพบปะให้กำลังใจ เมื่อมีการเสียชีวิตของสมาชิกครอบครัวผู้เสียชีวิตต้องหาเงินมาก่อนหนึ่งเพื่อมาจัดการศพดังกล่าวซึ่งค่าใช้จ่ายที่ต้องใช้มากพอสมควร บางครอบครัวนี้เป็นการเสียชีวิตอย่างกะทันหันไม่มีเงินสำรองเตรียมไว้ คนในชุมชนและคณะกรรมการมัสยิดจึงได้แก้ปัญหาเรื่องดังกล่าว โดยมีการซื้อผ้าขาวเก็บไว้ที่มัสยิด เมื่อมีผู้เสียชีวิตก็ให้นำมาใช้ก่อน แล้วมีการเก็บเงินตามบ้าน เพื่อให้ครอบครัวผู้เสียชีวิตที่ต้องเสียคนรักในครอบครัวแล้ว สามารถดำเนินการพิธีศพได้ภายใน 24 ชั่วโมงตามหลักศาสนา ในขณะที่เดียวกันเงินสำรองส่วนหนึ่งก็นำไปซื้ออุปกรณ์ทางการประมงมาจำหน่ายในราคาทุน ให้คนในชุมชนสามารถซื้อได้ในราคาถูก เป็นหลักการกระตุ้นให้คนในชุมชนประกอบอาชีพ

## ความเหมือนที่แตกต่างของชุมชนตำบลวังและชุมชนปากน้ำ

กรณีของ ชุมชนตำบลปากน้ำ มีจุดเริ่มต้นของสวัสดิการชุมชน ก่อเกิดจากการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการต่อต้านท่าเรือปากบารา เนื่องจากเกรงว่าหากมีท่าเรือเกิดขึ้นการจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้านจะได้ปริมาณที่ลดลงไม่เพียงพอต่อการยังชีพ อีกทั้งมีการสนับสนุนของกรมประมง จัดตั้งสมาคมประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลชายฝั่ง สมาคมฯ มีการดำเนินการเรื่องธนาคารปู การปล่อยสัตว์น้ำ และจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ

เหล่านี้ได้รับการสนับสนุนในการจัดตั้งจากภาครัฐนั่นคือกรมประมง แต่มีการดำเนินการขับเคลื่อนต่อโดยชาวชุมชนตำบลปากน้ำจัดตั้งร้าน “คนจับปลา” เพื่อแปรรูปสัตว์น้ำที่ทางสมาคมหามาได้ เมื่อเกิดกำไรจากสินค้านอกจากจะได้ปันผลจากการเป็นสมาชิก ทางร้านยังได้คืนผลตอบแทนให้ชุมชนถึงร้อยละ 20 ของกำไรที่ได้ ไว้เป็นสวัสดิการให้ชุมชนตั้งแต่ การเกิด ทุนการศึกษา การเจ็บป่วย การเสียชีวิต และการต่อยอดในการประกอบอาชีพ



**Figure 1** Location of local fisheries associations



**Figure 2** Product of Fishermen's association

ในขณะที่ผู้วิจัยได้ไปสอบถามชาวชุมชนตำบลปากน้ำเรื่องการจัดสวัสดิการของชุมชน ซึ่งได้ให้ข้อมูลที่

สอดคล้องกับ กิณะ เกี่ยวกับการจัดสวัสดิการให้กับชุมชน จากร้านคนจับปลาของสมาคมประมงพื้นบ้าน

ในขณะที่ชุมชนกำลังเริ่มการจัดสวัสดิการชุมชนจากกองทุนชะกาด มีการสำรองเงินส่วนหนึ่งเพื่อไปซื้ออุปกรณ์ทางการประมงมาจำหน่ายในราคาทุน คนในชุมชนสามารถซื้อได้ในราคาถูก เป็นหลักการกระตุ้นให้คนในชุมชนประกอบอาชีพก่อเกิดเป็นรายได้ แต่ชุมชนปากน้ำเริ่มการจัดสวัสดิการชุมชนจากกลุ่มอาชีพ โดยแบ่งกำไรเข้ากองทุนชะกาด เพื่อดำเนินการให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เมื่อสังเกตถึงลงไปทั้ง 2 ชุมชน จะพบระบบคิดที่อยู่ในรูปของคุณค่า วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน โดยระบบคิดดังกล่าวได้ส่งผลถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในรูปแบบของความร่วมมือระหว่างกันในการแก้ไขปัญหา ส่งผลถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่จะเห็นได้ในรูปของการรวมกลุ่ม นับเป็นทุนทาง

สังคมที่สะท้อนวัฒนธรรมชุมชน ในการพยายามแก้ปัญหาที่ครอบคลุมถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ การทำมาหากิน และระบบเศรษฐกิจ สิ่งนี้ถือว่าการช่วยเหลือเกื้อกูล เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเสียชีวิต ซึ่ง พรธิดา (2555) ได้เสนอใช้กระบวนการกลุ่ม และรูปแบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนที่มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิต จะสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของผู้ร่วมทำงาน และเข้าถึงความต้องการของชาวบ้านในชุมชน จากข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตผู้วิจัยจึงได้รวบรวมสวัสดิการชุมชนประมงของจังหวัดสตูล ดังตารางที่ 1

**Table 1.** Community welfare of fishermen in Satun province

Community welfare of fishermen in Satun Province	With or without	Assistance	Giver	Caretaker	Condition	Volume
<b>Community service</b>						
Scholarship	✓	Money	D, E	M, G	Had good grades but needy	High school
Residence	✓	Money, Labor	D, A	L, M	Poor	1 time
Health	✓	Money	A	M, G	Illness	Twice a year
Mediation	✓	Negotiate	-	L	All	Unlimited
Community support						
Childbirth	✓	Money, Paraphernalia	D, A	M, G, R	All	Unlimited
Marriage	-	-	-	-	-	-
Disability / insanity	✓	Money, Food	D, A, E	L, M, G	All	Appropriate
Widow and orphan	✓	Money, Paraphernalia	D, A, E	M, G	No relatives	1 time
Death	✓	Money, Paraphernalia	D, A, E	M, R	All	1 time/person
Community insurance						
Occupation	✓	Money, Instrument	A, E	M, G	Poor	1 time
community activity	-	-	-	-	-	-

Table 1. (Continued)

Substitute in table	
Giver	Caretaker
D = Donation of people in the community	L = Community leader
A = Average money for every family	M = Community Director
E = Funding from external agencies	G = Membership group
	R = Religious leaders
<p>จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของชุมชนที่จะเห็นได้ในรูปของการรวมกลุ่มของ และเครือข่ายชุมชนเพื่อช่วยเหลือกัน จากการวิจัยมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นคือ ชุมชนตามะลัง มีสวัสดิการบนฐานของวัฒนธรรมอิสลามได้อย่างครอบคลุมตั้งแต่เกิด จนกระทั่งเสียชีวิต มีการผสมผสานความเชื่อที่สืบทอดกันมา เป็นจังหวัดที่มีการจัดสวัสดิการชุมชนที่แตกต่างจากจังหวัดอื่นๆ ในชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย</p> <p><b>ทุนของคนทาลากับการจัดสวัสดิการชุมชน</b></p> <p>วิถีของชาวประมง โดยส่วนใหญ่ไม่แตกต่างจากวิถีของชาวมุสลิม เนื่องด้วยชาวประมงในภาคใต้ส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม เมื่อมุสลิมจะอยู่ในที่แห่งใดก็ตามแต่ จะถูกรัดตรึงฝังแน่นอยู่กับหลักการศาสนา ที่สอนให้เหล่าผู้ศรัทธายึดถือเป็นวิถีการดำเนินชีวิต แม้ว่าความเข้มข้นอาจจะแตกต่างกัน ขึ้นกับพื้นฐานสังคมและปัจจัยแวดล้อม เมื่อเป็นเช่นนี้ มุสลิมจึงต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจ การสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นกับชุมชนมุสลิม โดยให้ยึดมั่นหลักศาสนาที่ได้ยึดถือปฏิบัติมา นี่จึงเป็นทุนทางสังคมที่สามารถนำความสงบสุข และความเจริญรุ่งเรือง เป็นวัฒนธรรมชุมชน ที่พยายามแก้ปัญหาของตน หากการตอบสนองได้รับผลสำเร็จ ก็จะเก็บรักษาเอาไว้ ทั้งในรูปของแนวคิด และแนวปฏิบัติ รวมทั้งมีกระบวนการสืบทอดที่เป็นประโยชน์สำหรับชุมชน ที่ใช้ทั้งระบบความคิดความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ พิธีการ ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่นเดียวกับที่ เกตุขพรรณ (2558) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมว่าเกี่ยวพันกับการปฏิบัติการ ทางสังคมทั้งทางเศรษฐกิจ การเมืองและศาสนา รวมถึงองค์ประกอบแห่งสุนทรียะของสังคม ถือว่าเป็นชีวิตของซึ่งครอบคลุมถึงวิถีชีวิต การทำมาหากิน และระบบเศรษฐกิจ สอดคล้องกับ สุรวุฒิ (2545) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมชุมชนว่ามีลักษณะเป็นองค์รวม เป็นพลวัตร วัฒนธรรมในแต่ละมิติ แต่ละส่วนจะเชื่อมโยงภายในระหว่างกันและกัน กับระบบภายนอกเป็นเนื้อเดียวกันอย่างแยกไม่ออก และมีการเปลี่ยนแปลงตามบริบท และเวลา ซึ่งกระบวนการพัฒนาที่ใช้พลังทางวัฒนธรรม นับว่าเป็นคุณค่าที่แท้จริงของสังคม เป็นการพัฒนาโดยคนในชุมชน เพื่อชุมชน ถือว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน สุนทร และคณะ (2555) ได้กล่าวว่าการพัฒนาประเทศ ตามแนวทางของประเทศตะวันตก เพื่อพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เป็นพัฒนาการของความขัดแย้งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการพัฒนาของรัฐ นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน และชุมชนกับชุมชน นับว่าเป็นการพัฒนาที่หันหลังให้กับ “รากเหง้าวัฒนธรรม” หลายครั้งการพัฒนาเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ ชาวบ้านจึงสร้างวาทกรรมเพื่อการรักษาอำนาจและทุน โดยนำความรู้ ความคิด และสิ่งแวดล้อม ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน นั่นคือ “ทุนทางสังคม” ที่สะสมสร้างเนื้อหาชีวิตอันกลมกลืนด้วยมิติความสัมพันธ์แบบองค์รวมที่มีการสั่งสมยาวนานเป็นความรู้สึกร่วมของคนในชุมชน เป็นเจ้าของร่วมกัน</p> <p>เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ให้การยอมรับเป็นความสัมพันธ์ที่ก่อรูปเป็นกลุ่ม ที่ได้รับการ สนับสนุนค้ำจุนในรูปของทุนที่เป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่ง วรวุฒิ (2551) ได้อธิบายว่า ทุนทางสังคมเกิดขึ้นหลังจากที่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเฟื่องฟูขึ้น ได้สะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคม ซึ่งเป็นระบบคิดที่อยู่ในรูปของคุณค่า วัฒนธรรม โดยระบบคิดนี้มีผลถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในรูปแบบของความ</p>	

ร่วมมือในการแก้ไขปัญหา สู่ความเข้มแข็งของชุมชนจากการรวมกลุ่มและเครือข่ายชุมชน

ดังนั้นเห็น ทูทางสังคมได้จากชุมชนตามลัทธิสะท้อนจิตวิญญาณระบบคุณค่าของภูมิปัญญา ความคิดความเชื่อ หล่อหลอมเป็นขนบธรรมเนียมให้คนในชุมชนได้ปฏิบัติ สู่การประกันชุมชนของการมีอาชีพที่พึงพิงทรัพยากรโดยไม่ทำลาย และชุมชนปากน้ำก็ดำเนินการพึ่งพิงทรัพยากรพร้อมกับการอนุรักษ์ สร้างงานสร้างรายได้ และมีกำไรคืนสู่สังคมนับว่าเป็นการประกันชุมชนผ่านความเชื่อ วัฒนธรรมของคนในชุมชน หากพิจารณาแล้วจะพบว่าทูทางสังคมของชุมชนตามลัทธิ เริ่มจากวัฒนธรรมชุมชนอันจะทำให้คนในชุมชน “เฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข” สู่การมีอาชีพ แต่ทูทางสังคมของชุมชนปากน้ำเริ่มจากการสร้างอาชีพ และ “เฉลี่ยทุกข์เฉลี่ยสุข” ผ่านวัฒนธรรมชุมชน ไม่ว่าทูทางสังคมของชุมชนทั้ง 2 เริ่มต้นอย่างไร แต่สิ่งที่เป็นตัวขับเคลื่อนของการจัดสวัสดิการชุมชนโดยใช้ทูทางสังคมนั้นคือ การรวมกลุ่ม

ฉะนั้นการรวมกลุ่ม เป็นการร่วมด้วยช่วยกัน หรือการมีส่วนร่วมกัน โดยนำความรู้ ความคิด สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ที่เป็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มาร่วมกันแก้ปัญหา ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน นับได้ว่าเป็น ทูทางสังคม ที่สะสมสร้างเนื้อหาลงชีวิตอันกลมกลืนด้วยมิติความสัมพันธ์แบบองค์รวมที่มีการสั่งสมยาวนานเป็นความรู้สึกร่วมของคนในชุมชน

ค้นหาปลากับทูทางสังคม: สวัสดิการชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย

การมีส่วนร่วมของแต่ละกลุ่มนั้นใกล้เคียงกัน คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกองทุนฌาปนกิจ และกลุ่มออมทรัพย์มากกว่ากลุ่มอื่น ๆ ซึ่งกองทุนฌาปนกิจนี้ทุกคนในครอบครัวต้องมีส่วนร่วมจ่ายสมทบรายครอบครัว เพื่อช่วยเหลือเพื่อนบ้านเมื่อเสียชีวิต ส่วนกลุ่มออมทรัพย์นั้นมียู่ในหมู่บ้าน มีการจัดสวัสดิการเกิด แก่ เจ็บ เสียชีวิต ในรูปตัวเงินให้กับสมาชิก

ในภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการให้และรับบริการสวัสดิการสวัสดิการที่มีอยู่ในชุมชน เป็นแบบไม่เป็นทางการมากกว่าสวัสดิการแบบเป็นทางการ จากการมีส่วนร่วมในสวัสดิการของคนในชุมชน เป็นเครือข่ายการ

ดูแลกันภายใต้ศาสนา ถัดมาเป็นสวัสดิการในรูปของกลุ่มของคนในชุมชน สวัสดิการจากภาครัฐส่วนกลาง และสวัสดิการภาครัฐส่วนท้องถิ่น ตามลำดับ

การกินอยู่แต่พอดี มีสุขและมีสิทธิ เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อความสุข ความสามัคคี และความมั่นคงทางสังคม ซึ่งช่วยให้ผู้วิจัยเกิดความเข้าใจคำว่า “สวัสดิการ” ในหลากหลายมุมมอง ทั้งที่เป็นตัวเงินและเป็นสิ่งของ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ตลอดจนความเข้าใจแนวทาง และรูปแบบการจัดสวัสดิการบนฐานทูทางสังคมต่าง ๆ เช่น องค์กรการเงิน กลุ่มออมทรัพย์ วิสาหกิจชุมชน ฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ โดยเฉพาะการจัดสวัสดิการบนพื้นฐานการดำรงชีวิต “แบบพึ่งพาตนเอง” มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชนและธรรมชาติ อย่างเคารพซึ่งกันและกัน มีกระบวนการดำเนินการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ใช้หลักศาสนา และการมีส่วนร่วมของคนอย่างกว้างขวาง กล่าวได้ว่า สวัสดิการชุมชนที่เป็นการบริหารจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติเป็นการจัดการทุนของชุมชนด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน เป็นการจัดการกระบวนการผลิตที่ไม่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม เป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม มีการบริหารจัดการด้านทุนโคตรทรัพย์ที่เป็นทุนที่เกิดจากการผลิต และการสะสมของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับอุทัย (2559) ได้อธิบายสวัสดิการชุมชนว่าเป็นสวัสดิการชุมชนเป็นสวัสดิการที่จัดขึ้นโดยชุมชนบนพื้นฐานของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในชุมชน ดังนั้นสวัสดิการชุมชนจึงเป็นการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจของคนในชุมชน ทั้งนี้การจัดสวัสดิการชุมชนโดยใช้ฐานทุนเดิมของชุมชนและการจัดสวัสดิการชุมชนที่มีหน่วยงานเข้าไปสนับสนุนต่อยอดจากฐานทุนเดิมของชุมชนได้ทำให้เกิดการตื่นตัวในการจัดสวัสดิการชุมชนที่กว้างขวางขึ้น

ชาวประมงชายฝั่งทะเลในจังหวัดสตูล ที่จะมีวิถีปฏิบัติที่ยึดหลักอิสลามมาดำเนินการสวัสดิการ มีการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจแก่คนในชุมชน เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้คนในชุมชนดีขึ้น อาจอยู่ในรูปสิ่งของ เงินทอง น้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนเสียชีวิต สิ่งที่ค้นพบในการวิจัยนี้คือ สวัสดิการการเสียชีวิต หรือที่เรียกว่าชะกาด ที่เกิด

จากฐานคิดทางศาสนา เป็นสวัสดิการเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สู่การช่วยเหลือด้านอาชีพต่อไป เช่นเดียวกับ อาทิตย และสุพรรณิ (2555) ได้กล่าวถึงการช่วยเหลือเกื้อกูล แบบกองทุนชะกาด ซึ่งถือเป็น สวัสดิการพื้นถิ่นที่ เกิดจากฐานคิดทาง ศาสนา อิสลาม จึงถือเป็นทุนทางสังคมอย่างหนึ่งที่อาศัย ฐานของความศรัทธาในศาสนา ความร่วมมือร่วมใจ และไว้วางใจต่อกัน และค้นพบอีกอย่างคือการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน โดยรวมกลุ่มอาชีพ จากนำความรู้ ความคิด สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม สู่การช่วยเหลือเกื้อกูลในเชิงวัฒนธรรม เช่นเดียวกับ โกวิท (2550) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน ในการพัฒนาควรมี 4 ขั้นตอน คือ (1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่น หากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหา ในท้องถิ่นของตน การดำเนินงานเพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นจะไม่เกิดประโยชน์ เพราะชาวบ้านจะไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น (2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิด การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล รู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่างๆมาใช้ในการวางแผน (3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน ซึ่งเป็นแรงงานของคนที่สามารถให้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงาน จะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเอง ทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และ (4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ทำให้ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดี ได้รับประโยชน์อย่างไร การดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจจะประสบความสำเร็จ ซึ่งส่งผลในการจัดสวัสดิการชุมชน

สำหรับการจัดสวัสดิการชาวประมงชายฝั่งทะเลในจังหวัดสตูล เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่ ค้นหาปัญหา วางแผน ลงมือทำ และติดตามประเมินผล ที่คล้ายกับแนวคิดของ โกวิท (2550) ยังมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และดูแลซึ่งกันและกัน มาใช้ในการพัฒนาชุมชนอีก ซึ่ง อาแว (2555) ได้กล่าวถึง ขบวนการพัฒนาแนวชุมชนนิยมที่ให้ความสำคัญกับการ

มีส่วนร่วมและการสร้างพลังของคนในท้องถิ่น นั้นทำให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชนให้มากที่สุด ซึ่งการมีส่วนร่วม นั้นเป็นวิถีของชาวประมงชายฝั่งทะเลที่เข้ามาตั้งแต่อดีต เช่น ร่วมการต่อเรือ รวมกันออกหาปลาแล้วแบ่งปันกัน เหล่านี้เป็น การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยช่วยกันร่วมมือในการพัฒนาชุมชน เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์และการพัฒนาตนเองไปด้วย อีกทั้ง จะต้องจัดให้มีกระบวนการการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการพัฒนาควบคู่กันไป คือ ระบบการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม การพัฒนาร่วมกับภาครัฐ และสร้างขีดความสามารถในการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน องค์การพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน สาธารณชน ในขณะที่ ปาริชาติ และคณะ (2552) กล่าวถึง ความจำเป็นของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาตั้งแต่องค์กรชุมชนในชุมชนเล็ก ๆ ในชนบท จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้องใช้มติของภาคประชาชนในการจัดการ และแก้ไขปัญหา ร่วมกัน เพราะก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำและร่วมกันรับผลตอบแทนจากที่ได้ทำงาน ร่วมกันนั้น อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ

จากชุมชนประมงชายฝั่งทะเลอันดามัน จะมีสวัสดิการบนฐานของวัฒนธรรมตั้งแต่เกิด การดำรงชีวิต และการเสียชีวิต บนพื้นฐานของศาสนาอิสลาม ฉะนั้น ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ พิธีกรรมขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรม เป็นความรู้สึกในการปฏิบัติของชุมชนอย่างวิถีของมุสลิม แน่นอนว่ามนุษย์สร้างวัฒนธรรม และวัฒนธรรมสร้างมนุษย์ องค์รวมของมนุษย์จึงเป็นหนึ่งเดียวกับวัฒนธรรม วัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ สืบทอดและสะสมกันมา มีกระบวนการและเป็นผลผลิตที่อยู่คู่กับมนุษย์ (จิรัชยา และคณะ, 2559) หากมองวัฒนธรรมให้ลึกลงไปแล้ว ก็จะพบทุนทางสังคมที่ส่งผลถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในรูปแบบของความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ในขณะที่ วรวิทย์ (2551) ที่กล่าวถึงทุนทางสังคมที่ปรากฏอยู่ในชุมชนนั้นประกอบด้วยมิติของความรู้ นั่นคือ องค์ความรู้/ภูมิปัญญา มิติความดี นั่นคือ วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อทางสังคม และ มิติความรัก นั่นคือ ความไว้วางใจ ความเอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน รวมถึง



สถาบันทางสังคมและเครือข่ายทางสังคม สิ่งเหล่านี้จะทำให้การจัดสวัสดิการชุมชนประสบความสำเร็จ

### สรุป

ชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามัน ในภาคใต้ของประเทศไทย มีวิถีปฏิบัติที่ยึดหลักอิสลามมาดำเนินการสวัสดิการ มีการสร้างหลักประกันเพื่อความมั่นใจแก่คนในชุมชน สิ่งที่ค้นพบในการวิจัยนี้คือสวัสดิการการเสียชีวิต หรือเรียกว่าชะกาด ที่เกิดจากฐานคิดทางศาสนา เป็นสวัสดิการเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ส่งเสริมช่วยเหลือด้านอาชีพของคนในชุมชน ดังนั้นการจัดสวัสดิการชุมชนชาวประมง กรณีชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในจังหวัดสตูลนั้น มีสวัสดิการตั้งแต่เกิด จนกระทั่งการเสียชีวิต เหล่านี้ได้เชื่อมโยงและบูรณาการจนเกิดความสมดุลโดยเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน นั่นคือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา วางแผนดำเนินกิจกรรม การลงทุน การปฏิบัติงาน การติดตามและประเมินผล งาน อีกทั้งดำเนินการภายใต้วัฒนธรรมที่เป็นวิถีของชาวมุสลิม นับว่าเป็นทุนทางสังคมที่ฝังรากลึก ซึ่งทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาโดยใช้ชุมชนเป็นตัวตั้ง และนำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

### กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของ คุชกูนิพนธ์เรื่องกระบวนการขับเคลื่อนสวัสดิการชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของไทย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ทุนอุดหนุนเพื่อวิทยานิพนธ์ คณะศิลปศาสตร์ และทุนแก้ไขปัญหาชุมชน มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ณ โอกาสนี้

### เอกสารอ้างอิง

- เกตุขจรพรณ์ คำพุ่ม. 2558. ปรัชญาวัฒนธรรมสมัยนิยม: ฐานคิดและปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. วารสารภาษาและวัฒนธรรม 34(1): 5-28.
- โกวิท พวงงาม. 2550. โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนด้านการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นตามรัฐธรรมนูญ. สำนักงานศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. 870 หน้า.
- จิรัชยา เจียวีก สันติชัย แยมใหม่ และอุทิศ สังขรัตน์. 2558. โนแรกับสุขภาวะของคนและชุมชน. วารสารไทยคดีศึกษา 12(2): 150-176.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ศิริพร ยอดกมลศาสตร์ และอุสมาลเลิศศรี. 2546. บทสังเคราะห์ภาพรวมการพัฒนากระบวนการสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ. 286 หน้า.
- นงนุช ศรีสุข. 2555. วิจัยหนังสือ เรื่อง วรรณกรรมปริทรรศน์และการสังเคราะห์ความรู้สวัสดิการชุมชนในประเทศไทย. วารสารรวมพฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก 30(2): 141-153.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร พระมหาสุหทัย อออุ้น สหทัยวิเศษ จันทนา เบญจทรัพย์ ชลกาญจน์ ฮาชันนาวิ. 2552. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 4. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ. 624 หน้า.
- พรธิดา วิเศษศิลปานนท์. 2555. การพัฒนาระบบการบริหารจัดการเครือข่ายกองทุนสวัสดิการชุมชนระดับอำเภอ. วารสารสมาคมนักวิจัย 17(3): 63-73.
- ระพีพรรณ คำหอม. 2557. สวัสดิการสังคมกับสังคมไทย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ. 376 หน้า.
- รวุฒิ โรมรัตนพันธ์. 2551. ทุนทางสังคม กระบวนการทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม. ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, กรุงเทพฯ. 424 หน้า.

- ศุภชัย สมันตรัฐ. 2548. การพัฒนาการบริหารสวัสดิการ  
ชะกาดของชาวไทยมุสลิมจังหวัดสตูล.  
วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหา  
บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.  
148 หน้า.
- สุนทร ปัญญะพงษ์ วิยุทธ์ จำรัสพันธุ์ และวงศา เล้าหิศิริ  
วงศ์. 2555. ความขัดแย้งระหว่างชุมชน  
ท้องถิ่นกับหน่วยงานภาครัฐในการจัดการ  
ทรัพยากรน้ำจากเขื่อนลำปะทาว อำเภอ  
แก่งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ. วารสารสังคมลุ่มน้ำ  
โขง 8(1): 115-135.
- สุรภูมิ ปัดไธสง. 2545. วัฒนธรรมชุมชน: เงื่อนไขความ  
เข้มแข็งชุมชน/หมู่บ้าน. วารสารพฤติกรรม  
ศาสตร์ 8(1): 11-20.
- อาทิตย์ บุตดาตวง และสุพรรณิ ไชยอำพร. 2555.  
ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้  
ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที  
จังหวัดสมุทรสงคราม. วารสารสมาคมนักวิจัย  
17(1): 29-41.
- อาแว มะแะ. 2555. การจัดสวัสดิการชุมชนผ่านกลุ่ม  
ออมทรัพย์: ทางเลือกในการลดความเหลื่อมล้ำ  
ทางสังคมในชนบทไทย. วารสารพัฒนาสังคม  
14(2): 19-38.
- อุทัย ปริญาสุทธินันท์. 2559. “สวัสดิการชุมชน”  
ความสมดุลระหว่างการให้และการรับ.  
วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต  
4(3): 327-336.
- Bourdieu, P. 1989. Social space and  
symbolic power. Sociological Theory  
7(1): 14-25.

# Fisherman and Social Capital: Community Welfare on the Andaman Coast of Thailand

*Jirachaya Jeawkok\*, Wanchai Dhammasaccakarn,  
Kasetchai Laeheem and Utit Sangkarat*

Human and Social Development Department, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla  
University, Hat Yai, Songkhla 90112, Thailand

\*Corresponding author E-mail: jk.jirachaya@gmail.com

(Received: 14 March 2017; Accepted 13 June 2017)

**Abstract:** This qualitative study aimed to investigate the welfare of local fishery communities along the Andaman coast in the south of Thailand. The study was conducted using intensive interviews, as well as observation in both local community welfare receivers and non-receivers, for a total of 11 key informants. The study results were analyzed, classified, encoded, interpreted and compiled in an empirical description. The study found that fishing communities on the Andaman coast in Southern Thailand practiced Islamic welfare-based culture from birth, through life and until death. These practices are linked and integrated, producing a balance of living with the involvement of the community, and create social capital that is important for their community welfare.

**Keywords:** Fishermen, social capital, community welfare, Andaman coast of Thailand

**บทคัดย่อ:** การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดสวัสดิการชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทย โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ได้รับ และไม่ได้รับสวัสดิการผู้จัดสวัสดิการในชุมชน รวมจำนวน 11 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ตามประเด็น ถอดรหัส ตีความ และเรียบเรียงข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนชาวประมงชายฝั่งทะเลอันดามันในภาคใต้ของประเทศไทยมีการจัดสวัสดิการบนฐานของวัฒนธรรม โดยมีสวัสดิการตั้งแต่แรกเกิด การดำรงชีวิต จนกระทั่งการเสียชีวิต รวมถึงเชื่อมโยงและบูรณาการให้เกิดความสมดุลของคนและชุมชนที่เกิดจากวัฒนธรรมของอิสลาม และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เหล่านี้เป็นทุนทางสังคมที่ทำให้เกิดสวัสดิการชุมชน

**คำสำคัญ:** คนหาปลา ทุนทางสังคม สวัสดิการชุมชน ชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย

## Introduction

In the past, social welfare in Thailand took the form of community social welfare, operating through institutions such as the village and temple, which played an important role in caring for its people. Subsequently, the state came to play an important role. In the early periods of this new form of social welfare, service was provided to specific individuals that needed assistance according to the rules of the agency. Officials made broad considerations and made decisions about who was able to access services (Petchprasert, 2003).

This fact shows that in the past, Thai society was based on mutual assistance, rather than a society based on money or goods. The focus of society was on good social relationships. The existence of community social welfare funds is a type of savings, with each individual contributing and receiving benefits, with equal interest represented in the phrase “Giving with virtue, receiving with sacredness” (Srisuk, 2012). Petchprasert (2003) discuss the provision of community social welfare, noting that it is one way that local people were able to participate in laying the foundations for social development and community strengthening through a good system of service provision at each level of society. The fundamental concepts are savings, trust and honesty, and are conditional upon three factors: state, private development institutions and community-internal actors involved. Additionally, the presence of good community leaders who have clear ideas, ideology and vision makes the benefits clear to all people, and creates concrete

activities that can achieve specific goals. Mutual trust and reliability are also necessary.

Most fisherman along the Andaman coast of Thailand are Muslims, and have livelihoods that are closely related to Islam. This can be observed in their deep reliance on the sea, as well as the mangrove forests that serve as fish nurseries along the coast. This creates an environment that is well-suited to fishing, which is a livelihood in which people are dependent upon nature. But industrial capitalist fishing interests enter to conduct illegal fishing activities with concern only for profits and giving not consideration for the importance of coastal and marine resources. This makes it impossible for fishing methods using traditional gear to conduct their fishing activities as they did in the past. When the availability of fish declines, this impacts their cash income, and as a result they must rely on borrowing of funds and sale of fish at below-market prices. This creates living conditions that are lower than other groups in terms of socio-economic well-being. The government has had a policy to provide development assistance through the creation of local fishermen’s associations, established in the Fish Marketing Organization on 1953. With this, areas of responsibility were set out, including improving the conditions of social welfare and livelihoods in fishing villages. Fishermen’s associations set up marketing systems, build roads, construct bridges and boat landings.

These are welfare support activities from the outside, but regardless of this, communities are still at the center of anything

created to strengthen the basis for community welfare on the Andaman coast, as described by the objective “Share the hardship, share the happiness”, which fundamentally means to ‘eat well, be happy and enjoy rights’ from characteristics and context of the community.

These phenomena beg the question of what types of community welfare the fishermen of the Andaman coast in southern Thailand have, and how is it managed? The research Fishermen and Social Capital: Community Welfare of Andaman Coast Communities the objective of explaining and describing the existence and management of community welfare in communities along the Andaman coast, as well as the analysis of linkages with the strength of communities, and will lead to the establishment of concrete community welfare that is sustainable into the future.

## Materials and Methods

This research is a quantitative research project, relying on field data collected through observations and interviews, and integrated with document research. The details are as follows:

### Population and sample

The informant group is people living in the Tammalang community and Paknam community in Satun province. The total population was 565 people. The sample group was interviewed in-depth without strict structure. The research process was not complicated, as the research wanted to ensure that the respondents would be able to easily provide detailed answers to the research questions. It also enabled the researchers to

achieve true understanding of the local situation. The sample group was divided into two groups; the first group consisted of 7 people who were recipients of welfare and non-recipients of welfare, the second group consisted of 4 people including the village leader and individuals involved in the provision of community welfare. In all, the researchers obtained information from working together with a total of 11 individuals in the community.

### Equipment used in the research

Participatory and non-participatory methods are concerned with ways of observing, in which the objective of observation is established in advance. When researchers enter the field, they make general observations of the conditions in the locality and watch the social activities related to the research.

Interviews were conducted according to the questions prepared by the researchers, as well as questions that may arise in the process of observation. Knowledgeable members of the community were selected, and prepared questions were used for in-depth interviews. However, in implementation the process may be adjusted according to the context of the interviews.

### Research field site

The site for field research was communities in Tammalang sub-district in the district municipality of Satun province and the Paknam community in Langu district of Satun province.

### Data analysis

Researchers reviewed data from observations and interview to ascertain its

completeness and accuracy, according to the objectives and framework guiding the research. Descriptive analysis methods were used, in which the data was synthesized and organized according to the key issues of the research.

## Results and Discussion

### Fishermen and Social Capital: Community Welfare of Andaman Coast Communities

“Zakat” is one element of Islamic social welfare, and focuses on providing welfare for individuals in society, and is a duty of each individual to the degree that they are able to participate. This covers everything from the level of social ideology, as well as morality and activities of social life. There is a basic belief in the centrality of God. Mutual help is provided through a savings mechanism in which individuals have a right to draw on zakat for use in daily life to maintain normal healthy conditions Samantarath (2012) and Kumhom (2014) explains a similar definition of zakat, noting that it is a type of local social welfare with origins in religious thinking that it often difficult to understand from the outside, as it is a cultural institution and not often easy to observe.

When someone in the community dies, the community members contribute money and other materials necessary to perform the rituals. Each family donates 20-50 baht. Neighbors and relatives will visit the family of the person who has died to console them. When a member dies, the family of the diseased must find money to carry out the funeral ceremonies, and these costs are often quite heavy for the family. In the

case of a sudden death, often the family will not have enough money on-hand to perform the ceremonies. In this case, the community members and masjid leadership will solve the problem, as they have purchased and keep the white cloth at the masjid. They will allow the family of the diseased to access these materials first, and then money donations are collected in the village. This allows the family to conduct the rituals for their dear diseased within 24 hours, as determined by the religious tenets. At the same time, part of the available funds is used to purchase fishing equipment, which is then made available at low prices. Accessing fishing gear at low prices serves to encourage local people to stay involved in this livelihood activity.

Similarities between Tammalang and Paknam communities

In the case of Paknam district, the community social welfare had its origins in the people’s protest against the Pak Bara pier. Fisherman were concerned that the construction of the pier would result in reduced levels fisheries catch which would not be sufficient to sustain their livelihoods. There was also support from the Department of Fisheries to set up a fishermen’s association to conserve coastal and marine resources. The association started activities such as a crab bank, release of aquatic animals and environmental management to facilitate the establishment of a fisheries nursery. These all received support from the government, specifically from the Department of Fisheries. However, the movement was driven and managed by the people of Paknam district, who opened the store called Fishermen in order

to process the catch of the association. When profit was made from the products, profit was divided among members, but the shop returned 20 percent of its profits back to the community to be saved as social security. These funds are

then made available to the community for assistance in birth, as education funds, medical costs, funerals and finance of livelihood activities.



**Figure 1** Location of local fisheries associations



**Figure 2** Product of Fishermen's association

When the researchers interviewed community members, they received information about the establishment of community social welfare, regarding the provision of social welfare to community members.

On the other hand, Tammalang district establish its community welfare based on zakat. Funds were collected and kept for purchasing

fishing gear to sell at low prices to the members, which enabled local people to derive profit from their fishing activities. Paknam district, however, began its social security activities with the establishment of a livelihood group, which divided up profits and deposited them in the zakat fund in order to improve the villagers' livelihoods. When looking at these two cases

closely, one can observe thinking that is deeply rooted in cultural values and traditions. This way of thinking influenced relations among members in the form of cooperation in problem solving. It also had impact on the strength of the communities, which is evident in the presence of the group. This can be considered as social capital within the community, working in problem solving activities in daily life, beliefs, livelihoods and the economic system of the village. This is a mutual help mechanism that functions from birth throughout life until death.

Visetsilapanon (2012) has proposed that group processes and the model of community-based welfare networks can create development in quality of life, as well as creating good relationships among people that work together and answering the priority needs of the community members. The information obtained in observations and interviews showed the researchers how community welfare of fishermen in Satun province were organized (Table 1).

**Table 1.** Community welfare of fishermen in Satun province

Community welfare of fishermen in Satun Province	With or without	Assistance	Giver	Caretaker	Condition	Volume
<b>Community service</b>						
Scholarship	✓	Money	D, E	M, G	Had good grades but needy	High school
Residence	✓	Money, Labor	D, A	L, M	Poor	1 time
Health	✓	Money	A	M, G	Illness	Twice a year
Mediation	✓	Negotiate	-	L	All	Unlimited
Community support						
Childbirth	✓	Money, Paraphernalia	D, A	M, G, R	All	Unlimited
Marriage	-	-	-	-	-	-
Disability / insanity	✓	Money, Food	D, A, E	L, M, G	All	Appropriate
Widow and orphan	✓	Money, Paraphernalia	D, A, E	M, G	No relatives	1 time
Death	✓	Money, Paraphernalia	D, A, E	M, R	All	1 time/person
Community insurance						
Occupation	✓	Money, Instrument	A, E	M, G	Poor	1 time
Community activity	-	-	-	-	-	-



**Table 1.** (Continued)

Substitute in table	
Giver	Caretaker
D = Donation of people in the community	L = Community leader
A = Average money for every family	M = Community Director
E = Funding from external agencies	G = Membership group
	R = Religious leaders

Table 1 shows the strength of the community, as evident in group formation and community mutual help networks. Social welfare is provided upon the Islamic cultural foundations in Tammalang community, from birth to death. There is a combination of beliefs that have been passed down. The management of social welfare in Satun province is different from other provinces in the Andaman coastal area.

The capital of Fisherman and the management of social welfare

The ways of the fishermen are for the most part not different from the ways of Islam, because most of the fishermen in the southern region are Muslims. No matter where they are, Muslims hold their beliefs tight in their daily life, even though there may be small differences in the level of intensity, based on the local social situation and environmental conditions. Thus, Muslims must live their life according to religious teachings, in all matters covering social, political and economic life. Communities are strengthened through adherence to their religious practices, and this is a type of social capital that creates peace, happiness and prosperity. It is a form of local culture that endeavors to solve problems, and successful approaches are kept and integrated into their lives, in terms of both thinking and acting. It is a

process of continuing practices that are of use to the community, in the way they use beliefs, values, knowledge, tradition and customs. In the same way, Kamput (2015) has stated how culture is related to not only social, economic, political and religious practices, but is linked to social aesthetics as well. It covers life and livelihood, in addition to economic systems. Patthaisong (2002) discusses how community culture is a shared good, is a cultural dynamic in every aspect, and is intimately integrated internally. It is also inextricably bound to external factors as well, and changes according to contexts and in time. Development processes that use the power of culture can be considered to be the true values of society, as they are development by people in the community and for the community. This can be understood as sustainable development. Panyapong *et al.* (2012) state that national development along the lines of western nations, which try to bring nations into modernity, is development through conflict which arises out of changes in the development policy of the state. This leads to conflict between the state and communities, as well as between communities, and can be understood as development that turns its back on the roots of culture. In many occasions, this type of development has alienated communities

from resources, and communities then create discourses of preserving power and capital that are based on knowledge, ideas and environment in daily life. This is known as 'social capital', which is accumulated to give substance to life that is harmonious. This long-term accumulation of shared experience instills a feeling of ownership among people in the community.

This gives birth to networks of social relations in the shape of groups supported by the capital of shared ownership. Romrattanapan (2008) explained that social capital is born after the idea of community culture begins to thrive. Thus, the presence of social capital is seen in cultural values that exist in society. This thinking has implications for relationships among members, as they collaborate to solve problems. In the same way, community strength is enhanced by the formation of groups and networks in the community.

The social capital observed in Tammalang reflects the spirit of local knowledge value systems, thinking and beliefs, molded together in customs that community members are able to implement. Thus, communities have livelihoods that rely on the resource base but do not destroy the resources. Indeed, the community of Paknam has developed livelihoods that both depend upon and protect that resource base, while creating income and generating profits that are channeled back into the community. Upon consideration, it could be said that social capital in Tammalang community starts from local culture that allows its community members to "share the hardship, share the happiness". Even though the social

capital of the two communities is derived from different experiences, the factor that has driven the management of community social welfare is social capital generated by the formation of a group.

Following from this, we can say that group formation, which is a form of mutual help or shared participation, that uses knowledge, ideas, environment and culture. Social relations produce cooperation on problem solving and mutual help within the community. This impacts community development, as social capital has accumulated in the lives of people as a result of shared experience and the social relationships it creates.

**Fishermen and Social Capital:  
Community Social Welfare along the Andaman Coast**

Participation of each group is very close. Community members participate more in cremation funds and savings groups more than others. In the case of cremation funds, each family member must contribute in a family contribution in order to help neighbors when there is a death. Savings groups exist in the village, and provide social welfare for birth, illness and death with money for each member.

Generally speaking, participation is the contribution and receipt of social welfare benefits in the community is done through informal means more frequently than through formal means. Networks to care for people exist under the framework of religious institutions are the most common, followed by social welfare provided by individuals in groups, social security provided by the central government and social

security provided by local government organizations.

Sufficiency in lifestyle, health and rights are important for maintaining good quality of life, and contribute to happiness, cooperation and social stability. This realization led the researchers to the understanding of “welfare” from a diverse range of perspectives. This includes money, materials, local knowledge, culture and environmental resources. Approaches to and forms of welfare are established on a diverse range of social capital foundations, including financial organizations, savings groups, community enterprises, the environmental base and others. Particularly, social welfare that is established and managed on the basis of a life of “self-reliance” results in assistance and respect among members of community. They operate through processes that are in line with the culture and local knowledge in the area, but also use religious principles and provide for broad-based participation. We can say that social welfare is service and management in the area of natural resources; is the management of environmental capital of the community members; is the management of product processes that are not harmful to the environment; is cultural preservation and rehabilitation; and provides management of capital generated in production and savings by people in the community.

This finding agrees with Parinyasutinun (2016), who explains that community social welfare is a type of welfare that is established by a community, based on the mutual help practices among people. Social welfare thus

creates guarantees of assurance among people of the community. Using the existing base of capital, community social welfare is created for the community, and external organizations can then provide assistance to expand from the original base and raise awareness of increasingly broad-based social security arrangements.

The fishermen of the Andaman coast in Satun province keep the principles of their Islamic faith at the center of their lives. Their social welfare practices create the guarantee of assurance for the people, consisting of all things that improve the conditions of life for the people in the community. This can be in the form of money or materials, or even good will towards community members, and assistance. These all are part of the cycle of life from birth to death. This research found that social welfare for death, or what is called zakat and is a part of their religious beliefs, is a type of cultural welfare that provides many forms of assistance in their daily lives Buddaduang (2012) raise the issue of assistance through zakat funds, which is a local welfare mechanism springing from Islamic thinking. In other words, it is a form of social capital that depends upon religious beliefs, cooperation and mutual trust. They also found that social relations among people in the community were created by livelihood group formation, where knowledge, ideas, environment and culture are drawn upon for the purposes of culturally-based assistance. Puang-ngarm (2007) concludes that real and meaningful participation of people in development activities should have 4 aspects: 1)

participation in the identification of problems and their causes in each locality; if the people do not understand the problems and their causes, problem solving efforts will not be fruitful because they will still not see the importance of their participation in the issue, 2) participation in planning is a step in the process that will facilitate people's familiarity with ways of rational decision making, as well as bringing various types of information into a process of planning, 3) participation in capital contributions and carrying out activities, which are the force of one's participation, joint investment and collaborative work will allow people to calculate capital costs for themselves, and promote close involvement in the implementation of activities, and 4) participation in monitoring and evaluation will make people understand first-hand what kind of benefits the activities they are involved in will have, and how project implementation, for example in social security issues, in the future may be successful.

The establishment of social welfare in the fishing communities of the Andaman coast in Satun province include peoples' participation from the stages of problem identification, planning, implementation and monitoring and evaluation. This reflects the thinking of Puang-ngarn (2007), where benefits from participation are applied in local development activities. Masae (2012) community development processes that place importance on participation and increasing the power of local people. This in turn leads to increased self-reliance. The participation of coastal fishermen has involved many of these things, such as boat

repair and the sharing of catches. These are mutual help mechanisms, where people join together in community development as the recipients of benefits. They also benefit from their own personal development. Other development activities should accompany these, such as participation with development activities conducted together with the state and capacity building for other members of the community, private development agencies and private-public enterprises. Walaisathien et al. (2009) mentions that the importance of participation is key at all levels of development, from the most small-scale, rural community-based organization all the way to national development. The view of the people is critical for management and joint problem-solving because it creates power among those that collaborate on both sides, thinking and acting together. This also extends to jointly sharing in the benefits of the efforts, which itself contributes to effective development.

The community social welfare of the coastal fishermen of the Andaman Sea covers their life from birth to death, and is a part of their Islamic beliefs. Therefore, ideas, beliefs, values, knowledge, rituals, customs and culture are the feelings associated with carrying out development activities in the Muslim style. Needless to say, man creates culture, and culture creates man. Humanity is a part of culture, while culture is something that humans learn and accumulate. Culture has processes and is a way of production that is intimately related to human life (Jeawkok *et al.*, 2015). If we look deeply at culture, we will find social capital

and its effects on social relations in the form of cooperation for problem solving and development in the community. Romrattanapan (2008) mentions social capital that appears in communities, including the dimensions of knowledge, that is to say knowledge and local wisdom. The dimension of goodness includes culture, traditions and social beliefs, while the dimension of love includes trust, generosity, and mutual assistance provided by social institutions and social networks. These factors all combine to make community social welfare successful.

### Conclusion

Coast fishing communities in the south of Thailand have practices that draw on principles of Islam that are used in community social welfare. They also create assurance of guarantee for people in the community. This research found that zakat, or social welfare to assist with death, is a part of religious belief that provides assistance for community members. It also assists with development of livelihoods of the people. Thus, this social welfare looks after the people from birth to death, through all stages of life, and is closely related and integrated to create balance for the lives of the people. This depends upon participation of the people in the processes of problem identification, planning, activity implementation, and monitoring and evaluation. Conducting these activities under the cultural framework of Islam, it is clear that this social capital is deeply rooted and facilitates development that is driven by the members of the community themselves, and can be maintained sustainably into the future.

This research explained social capital that creates social welfare for the community, and it is recommended that further research be conducted to increase our understanding of community participation in the social welfare of fishing communities.

### Acknowledgements

This work has received financial support from the Committee for Higher Education dissertation support of the Faculty of Liberal Arts, and the Fund for Community Problem Solving, at Prince of Songkla University. The researchers would like to express their deep thanks for this opportunity.

### References

- Bourdieu, P. 1989. Social space and symbolic power. *Sociological Theory* 7(1): 14-25.
- Buddaduang, A. and S. Chaiumporn. 2012. The Social Capital Implementation Ability of Ban Bang Phrai Community, Bangkhonthi District, Samut Songkram Province. *Journal of the Association of Researchers* 17(1): 29-41.
- Jeawkok, J., S. Yammai and U. Sungkharat. 2015. Nora the Wellbeing of People and Communities. *The Journal of the Thai Khadi Research Institute*. 12(2): 150-176.
- Kamput, K. 2015. A critical introduction of modern popular culture: Paradigm of culture and cultural phenomena in Southeast Asia. *Journal of Language and Culture* 34(1): 5-28.

- Kumhom, R. 2014. Social Welfare with Thai Society. Thammasat University, Bangkok. 376 p.
- Masae, A. 2012. Community Welfare through Savings Group: Alternative to Reducing Social Inequality in Rural Thailand. *Journal of Social Development* 14(2): 19-38.
- Panyapong, S., V. Chamruspanth and W. Laohasiriwong. 2012. Conflict between Local Community and Public Organizations on Water Management from LamPatao Dam, Kaeng khro District, Chaiyaphum Province. *Journal of Mekong Societies* 8(1): 115-135.
- Parinyasutinun, U. 2016. Community Welfare: Balancing Between Giving and Taking. *Journal of Community Development and Life Quality* 4(3): 327-336.
- Patthaisong, S. 2002. Community culture: strength condition of community/village. *Journal of Behavioral Science* 8(1): 11-20.
- Petchprasert, N., S. Yortkomonsart and U. Lertsri. 2003. Synthesis report on the general situation of developing social security systems for the poor and disadvantaged in Thai society. Full research report. The Thailand Research Fund, Bangkok. 286 p.
- Puang-ngarm, K. 2007. Project to support people's participation in decentralization according to the Constitution. Thammasat University Research and Consultancy Institute, Bangkok. 870 p.
- Romrattanapan, W. 2008. Social capital: New paradigm in environmental management. Physicscenter, Bangkok. 424 p.
- Samantarath, S. 2005. The development of Zakat Welfare Administration of Thai Muslims in Satun Province. Master of Social Work Program, Thammasat University, Bangkok. 148 p.
- Srisuk, N. 2012. Discussion of document Synthesis report on the general situation of developing social security systems for the poor and disadvantaged in Thai society. Full research report. Romphruek Journal Krirk University 30(2): 141-153.
- Visetsilapanon, P. 2012. The management system of community welfare fund network of district. *Journal of the Association of Researchers*. 17(3): 63-73.
- Walaisathien, P., P. Suthip Op-Un, S. Wiset, J. Benjasap and C. Hasan-Nawi. 2009. Processes and techniques for developers. 4th eds. The Thailand Research Fund, Bangkok. 624 p.
-